

УДК 343.37:343.353(343.901)

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.2.12>**ОЛЬГА СЕРГІЇВНА БОНДАРЕНКО,**

доктор юридичних наук, доцент,
Сумський державний університет,
кафедра кримінально-правових дисциплін та судочинства;

 <https://orcid.org/0000-0002-2288-1393>,
e-mail: o.bondarenko@yur.sumdu.edu.ua;

ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА ТИМОШЕНКО,

Сумський державний університет,
кафедра кримінально-правових дисциплін та судочинства;

 <https://orcid.org/0000-0002-9399-3368>,
e-mail: o.tymoshenko@yur.sumdu.edu.ua

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ¹

Статтю присвячено аналізу проблем і можливостей протидії корупції в умовах воєнного стану. Початок повномасштабного вторгнення росії призвів не лише до суттєвих фінансових проблем в Україні, а й до зростання рівня корупції, що зумовило активні дії з боку держави щодо протидії їй. Розглянуто державні органи, що здійснюють регулювання корупційних проявів, а також проаналізовано нормативно-правову базу щодо протидії корупції в умовах воєнного стану в Україні з визначенням можливостей у цій сфері.

Відмічено, що найяскравішими проявами корупції є переказ коштів (незадекларованих) на інші рахунки (відмивання коштів через віртуальні рахунки), розкрадання гуманітарної допомоги, привласнення фінансових коштів, отриманих у вигляді допомоги під час конфлікту, несплата податків у зв'язку з воєнним станом тощо. Визначено, що причиною тіньової економіки варто вважати податкове навантаження, регуляторний тиск, монополізацію, недосконалу судову систему та безпосередньо корупцію.

Проаналізовано кроки державних органів та уведені ними програми щодо зниження рівня корупції. Розглянуто останні показники рівня корупції в Україні, зауважено, що показники рівня боротьби з корупцією в умовах воєнного стану значно зросли (проти минулого року), що стало можливим завдяки ефективній діяльності органів, створених для боротьби з корупцією, та інших державних установ.

Розглянуто кількісні показники гучних підозр та вироків за 2023 рік, при цьому враховано стягнення російського майна, яке було перераховано до спеціального фонду Державного бюджету України. Визначено, що проблемними залишаються аспекти публічних закупівель та доступу до відкритих даних про посадових осіб, підприємства тощо.

Запропоновано рекомендації, що мають на меті протидіяти корупції в країні, серед яких ключовими є: 1) інституційні рекомендації, що передбачають запровадження реформи Рахункової палати та Державної аудиторської служби України; 2) правові рекомендації, які окреслюють розроблення дієвих механізмів контролю з боку громадських організацій, ефективного використання активів корупціонерів та їхніх спільників на потреби держави; 3) структурні рекомендації, котрі передбачають утворення спеціалізованих відділів (та призначення відповідальних осіб) із метою запобігання корупційним проявам й іншим аналогічним ситуаціям та їх виявлення.

Ключові слова: корупція, протидія корупції, воєнний стан, інституційна реформа, пріоритетні сфери державного розвитку.

Оригінальна стаття

ВСТУП. Запровадження правового режиму воєнного стану створює безпрецедентні виклики для соціально-економічної та полі-

тичної систем держави. Серед множини деструктивних факторів, що загострюються в умовах збройного конфлікту, особливо небезпечним є ескалація корупційних практик. Цей феномен набуває особливої актуальності в секторах, що отримують пріоритетне фінансування в контексті воєнних дій, де значні

¹ Робота виконана в рамках проекту «Корупція в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови: оптимальна модель протидії» (номер державної реєстрації 0124U000556).

фінансові потоки часто опиняються поза межами ефективного контролю та аудиту.

Корупція в умовах воєнного стану є комплексною проблемою, що має мультифакторний вплив на функціонування держави. По-перше, вона підриває легітимність владних інституцій, знижуючи рівень суспільної довіри до органів державного управління. По-друге, корупційні схеми можуть слугувати механізмом фінансування нелегальних збройних формувань, що становить пряму загрозу національній безпеці. По-третє, систематична корупція підриває економічну стабільність країни, призводячи до неефективного розподілу ресурсів та зниження рівня життя населення.

Ефективна протидія корупції в умовах воєнного стану вимагає імплементації комплексного, міждисциплінарного підходу та розробки інноваційних стратегій. Відсутність адекватної системи фінансового моніторингу, контролю та аудиту в умовах збройного конфлікту суттєво підвищує вразливість держави до внутрішніх та зовнішніх загроз. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток міжнародного співробітництва, зокрема обмін передовими практиками й отримання технічної допомоги від міжнародних організацій і партнерів, що може сприяти підвищенню ефективності антикорупційних заходів та стабілізації ситуації в країні.

Це дослідження має на меті проведення детального аналізу факторів та механізмів, що сприяють поширенню корупційних практик в умовах воєнного стану, а також ідентифікацію та оцінку ефективності методів протидії цьому явищу. Важливим аспектом дослідження є аналіз нормативно-правового поля та законодавчої бази, що регулюють антикорупційну діяльність в умовах надзвичайного правового режиму. Результати дослідження можуть слугувати емпіричною та теоретичною основою для розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення антикорупційної політики та імплементації практичних заходів, спрямованих на мінімізацію корупційних ризиків і зміцнення національної безпеки в умовах кризових ситуацій.

Актуальність дослідження зумовлена загальною потребою в розробленні ефективних механізмів протидії корупції в умовах воєнного стану для забезпечення оптимального використання обмежених ресурсів, підтримки соціально-економічної стабільності та збереження національної безпеки. Комплексний аналіз викликів, пов'язаних із подоланням корупції в таких специфічних умовах, є критично важливим для розробки адаптивних стра-

тегій державного управління та забезпечення стійкості держави в умовах збройного конфлікту.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є встановлення та оцінювання викликів, які виникають у процесі протидії корупції у сферах, що отримують найбільше фінансування в умовах воєнного стану. Завданнями дослідження є: 1) аналіз факторів, що сприяють поширенню корупції: окреслення ключових чинників, які слугують поширенню таких корупційних проявів у період воєнного стану, як обмежений контроль, великі потоки фінансування та недостатня прозорість у використанні коштів; 2) визначення вразливих секторів: ідентифікація галузей, що отримують найбільше фінансування в умовах конфлікту і найбільш схильні до корупційних проявів; 3) аналіз проблемних питань протидії корупції: вивчення основних проблем, з якими стикаються органи влади та суспільство в подоланні корупції в умовах воєнного конфлікту, зокрема законодавчі прогалини, недостатня ефективність антикорупційних органів тощо; 4) висвітлення можливих шляхів подолання викликів: запропоновано конкретні рекомендації та заходи для подолання корупційних проявів у визначених секторах, враховуючи специфіку умов воєнного стану.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Методологія дослідження передбачає комплексний підхід до аналізу викликів щодо подолання корупційних проявів у сферах, що отримали найбільше фінансування в умовах воєнного стану. Основні методи дослідження включають: 1) метод аналізу літератури та документів, що сприяв проведенню огляду наукових робіт, законодавства, звітів та інших документів, які стосуються корупційних ризиків у воєнний період, у сферах, що отримують найбільше фінансування; 2) метод емпіричного дослідження, який дозволив здійснити збір та аналіз статистичних даних для отримання об'єктивної інформації про рівень корупції в окремих секторах і фактори, які сприяють її поширенню; 3) метод вивчення правового середовища, що передбачав аналіз законодавства, нормативних актів та міжнародних стандартів у сфері боротьби з корупцією та їхній вплив на ефективність антикорупційних заходів; 4) метод кейс-стаді, який дозволив розкрити та вивчити конкретні випадки корупційних проявів у сферах, що отримують фінансування в умовах воєнного конфлікту, з метою зрозуміння особливостей та паттернів корупційних дій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Особливості протидії корупції в умовах воєнного стану вимагають ґрунтовного дослідження, що насамперед має базуватися на вивченні термінологічного апарату. Так, варто акцентувати, що корупція – широкомасштабне явище, яке негативно впливає на велику кількість суб'єктів і різні сфери діяльності. Отже, рівень корупції є комплексним показником незаконних дій та порушень на рівні урядових органів або певних галузей (Шевченко, Копитко, Мігус, 2023).

Задля зменшення рівня корупції впроваджуються антикорупційні стратегії, що визначаються через Державну антикорупційну програму, яка накладає обов'язки на державні та місцеві органи влади та інших учасників, які відповідають за реалізацію цих заходів. У Програмі конкретизується кожен захід, його зміст і цільові показники, строки та виконавці, а також необхідні фінансові ресурси. Законодавством передбачено, хто має розробляти антикорупційні програми. Вони містять стратегічні принципи із запобігання корупції та боротьби з нею в конкретній сфері (Леонов та ін., 2019). Програми також включають заходи з оцінки корупційних ризиків, виявлення причин їх виникнення та умов, що сприяють корупції, а також з усунення виявлених ризиків (Заяц, 2022). Крім того, вони визначають відповідальних за виконання заходів осіб, необхідні ресурси та процедури моніторингу, оцінювання та перегляду програм. Такі програми також передбачають заходи щодо навчання та інформаційного поширення антикорупційних програм, а також інші заходи, спрямовані на запобігання корупції та пов'язаним з нею порушенням (Кравченко, Роговенко, 2023).

Важливо зазначити, що на міжнародному рівні Україна відома своїм високим рівнем корупції та особливо поширеним її видом – хабарництвом. У загальній уяві суспільства рівень поширеності хабарництва значною мірою впливає на загальну оцінку корупції в країні (Дементьєва, 2021). Міністерство юстиції України пропонує план боротьби з корупцією, який включає заходи щодо підвищення чесності в органах влади, виявлення та покарання корупційних проявів у виборних органах, виконавчій владі, судовій системі та місцевому самоврядуванні¹.

Початок повномасштабного вторгнення в Україну спричинив суттєве збільшення обсягу

фінансових ресурсів. У зв'язку із цим державні органи вживають максимальних зусиль для забезпечення потреб у секторі національної безпеки та оборони, вважаючи це пріоритетним завданням і прямим обов'язком. Однак механізми створення та реалізації Державного бюджету України в період дії воєнного стану зазнають певних труднощів, якими є економічна нестабільність, переорієнтація державних цілей, перегляд джерел фінансування, залучення міжнародної допомоги, перерозподіл обмежених бюджетних коштів, зростання витрат на оборону, зменшення доходів, забезпечення соціальних виплат, потреба в гуманітарному фінансуванні та підвищений ризик корупції (Banerjee, Boly, Gillanders, 2022). Від спільної роботи та швидкої координації у сфері бюджетної політики залежить фінансова стабільність держави та запобігання макроекономічним дисбалансам (Канєва, Галабурда, 2022).

Отже, початок повномасштабного вторгнення призвів до зростання рівня корупції в Україні через низку чинників, враховуючи: значні потоки грошових і матеріальних ресурсів із різних країн світу, недостатній контроль за обсягами надходжень коштів на рахунки фізичних та юридичних осіб, обмежений обсяг допомоги для постраждалих від російської агресії, зниження доходів населення та підвищення рівня інфляції, що впливає на купівельну спроможність і прожитковий мінімум. Також варто зауважити, що низький рівень державної підтримки, дотацій та стимулів під час воєнного стану, а також недостатньо ефективне покарання за порушення антикорупційних законів, несправедливість судової системи у вирішенні корупційних справ, недостатня обізнаність щодо антикорупційних програм серед фізичних та юридичних осіб, наявність радянської системи «вдячності» та «подяки» серед населення, знижений рівень свідомості громадян, що став наслідком війни, психологічного тиску та морального травмування, також впливають на цей процес (Boly, Gillanders, 2018; Attanasi, Rimbaud, Villeval, 2019).

Слід зазначити, що фінансування щодо забезпечення оборонно-безпекового потенціалу України визначається такими законодавчими актами, як: Конституція України², Бюджетний

¹ Державне бюро розслідувань : офіц. сайт. URL: <https://dbr.gov.ua/> (дата звернення: 01.04.2024).

² Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 01.04.2024).

кодекс України¹, закони України «Про Державний бюджет на 2023 рік»², «Про Державний бюджет на 2024 рік»³, «Про основи національного спротиву»⁴, «Про національну безпеку України»⁵, «Про оборону України»⁶, «Про оборонні закупівлі»⁷, «Про місцеве самоврядування в Україні»⁸, «Про правовий режим воєнного стану»⁹.

При цьому сьогодні в Україні відповідальність за забезпечення дотримання антикорупційного законодавства та оцінку рівня корупційних ризиків та їх подолання покладена на такі органи та організації: Національне агентство з питань запобігання корупції (далі –

НАЗК)¹⁰; Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ)¹¹; Спеціалізована антикорупційна прокуратура (далі – САП); Державне бюро розслідувань України; Європейські партнери проти корупції (The European Partners against Corruption, EPAC) та Європейська мережа контактів з корупцією (European contact-point network against corruption, EACN); Державна служба фінансового моніторингу України; Трансперенсі Інтернешнл Україна (Transparency International Ukraine) тощо.

Усі перелічені вище органи та організації вирізняються важливим внеском у діяльність держави, оскільки політична воля, що нав'язується вищими державними органами й авторитетними громадськими організаціями, відіграє значну роль у формуванні програм протидії корупції. Проте, оцінюючи запропоновані ними програми в цілому, можна зауважити, що вони переважно розробляються, змінюються та доповнюються відповідно до вимог державних органів, а не відображають об'єктивну потребу в протидії корупції на рівні регіонів та установ, що підпорядковані державним органам регіонів України (Літвінчук, 2023).

Це сталося через те, що окрім звичайних схем корупції із початком війни збільшилася активність у махінаціях, привласненні коштів чи майна, приховуванні та відмиванні коштів, що є типовим для періоду воєнного стану. Отже, на основі даних НАЗК та USAID¹² пропонуємо проаналізувати найбільш поширені види корупції протягом 2022–2023 років (див. рис. 1).

Відповідно до даних, наведених на рис. 1, можна зауважити, що найбільшим (48 %) є показник переказів коштів (незадекларованих) на інші рахунки (відмивання коштів через віртуальні рахунки). При цьому трохи меншими є показники розкрадання гуманітарної допомоги

¹ Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 01.04.2024).

² Про Державний бюджет на 2023 рік : Закон України від 03.11.2022 № 2710-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20> (дата звернення: 01.04.2024).

³ Про Державний бюджет на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20> (дата звернення: 01.04.2024).

⁴ Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20> (дата звернення: 01.04.2024).

⁵ Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 01.04.2024).

⁶ Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 01.04.2024).

⁷ Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.07.2020 № 808-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20> (дата звернення: 01.04.2024).

⁸ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 01.04.2024).

⁹ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 01.04.2024).

¹⁰ Національне агентство з питань запобігання корупції : офіц. сайт. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/> (дата звернення: 01.04.2024).

¹¹ Національне антикорупційне бюро України : офіц. сайт. URL: <https://nabu.gov.ua/> (дата звернення: 01.04.2024).

¹² Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність // Національне агентство з питань запобігання корупції : офіц. сайт. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/KORUPTSIYA-V-UKRAYINI-2022-analitychnyj-zvit_ukr_final.pdf (дата звернення: 01.04.2024); Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення // USAID : сайт. URL: <https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2023-spryjniattia-dosvid-stavlennia/> (дата звернення: 01.04.2024).

(35 %) та привласнення коштів, отриманих як фінансова допомога під час війни (32 %). Найнижчі ж показники бачимо серед несплати по-

датків у зв'язку з воєнним станом (15 %) та хабарів для отримання власної вигоди (виїзд за кордон, отримання довідок тощо) – 18 %.

Рис. 1. Найбільш поширені види корупції протягом 2022–2023 років

Загалом, на думку вітчизняних фахівців, тіньова економіка в Україні зумовлена надмірним податковим навантаженням, регуляторним тиском, монополізацією, недосконалістю судової системи та корупцією (Доцатов, 2022). Отже, ми пропонуємо ретельніше розглянути наведені аспекти.

1. Податкове навантаження. Надмірне оподаткування є ключовим чинником, який сприяє розвитку тіньової економіки в Україні. Підприємства стикаються з великими податковими обтяженнями, особливо щодо оплати праці. Високий рівень оподаткування за працю створює стимули для нелегальних практик.

2. Регуляторний тиск. Ще однією суттєвою динамічною силою в розвитку тіньової економіки в Україні є регуляторний тиск з боку контролюючих органів. Однак у зв'язку з воєнним станом було введено мораторій на планові перевірки бізнесу, і державні контролюючі органи здійснюють лише позапланові перевірки. Це призвело до значного зменшення тиску на бізнес і створило більше можливостей для його легального розвитку та функціонування, потенційно сприяючи зменшенню тіньового сектора.

3. Монополізація. Наявність монополій та олігополій у різних галузях економіки виступає важливим поштовхом для підприємств переходити до тіньової економіки (Zhang et al., 2023). Ці ключові учасники значно впливають на регулювання та динаміку ринку, що часто призводить до нечесної конкуренції, обмеженого доступу до нього та ускладнень для малого та

середнього бізнесу. Стикаючись із цими викликами, деякі компанії обирають уникати офіційної економіки, оскільки це дозволяє їм діяти без прямого зіткнення з потужними монополіями.

4. Недосконала судова система. Брак довіри до правової системи породжує сумніви в ефективності захисту прав власності. Цей скептицизм спонукає бізнес перейти до тіньової економіки, де можна працювати з певним ступенем анонімності та не бути залежним від офіційної правової бази.

5. Корупція, яка залишається однією з найбільш серйозних проблем в Україні, про що говорять дані дослідження «Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність». Понад половина представників бізнесу вважають корупцію другою за розміром загрозою після конфлікту з росією. У 2022 році спостеріглося зростання тенденції неприйняття корупції: приблизно 60 % представників бізнес-середовища доволі негативно ставилися до її проявів. У 2021 році цей показник становив 55 %. Представники бізнесу ідентифікували галузі, які найбільш схильні до корупційних проявів: митниця (35 %), будівельна та земельна галузі (33 %), послуги щодо підключення та обслуговування в галузях електро-, газо-, водопостачання та водовідведення (29 %) ¹. Значний рівень

¹ Нетерпимість до корупції серед громадян і бізнесу зростає, – результати дослідження // Національне агентство з питань запобігання корупції : офіц. сайт. 05.04.2023. URL: <https://>

корупції змушує чималу кількість підприємців обирати неофіційну сферу діяльності, де вони можуть уникнути співучасті в корупційних практиках та пов'язаного з ними фінансового тиску (Баришнікова, Мазуренко, Безуглова, 2023).

У рамках зниження ризиків корупції в освітній сфері НАЗК продовжує активну діяльність забезпечення прозорості та чесності під час вступної кампанії 2022 року. Спільно з Асоціацією юридичних клінік України був розроблений інформаційний чатбот «Вступ без хабарів» (@VstupBezHabarivBot), який дозволяє абітурієнтам та їхнім батькам отримати інформацію про потенційні корупційні ризики та оперативно повідомити про випадки корупції. Крім того, чатбот надає можливість антикорупційним уповноваженим закладів вищої освіти швидко знайти докладний опис корупційних ризиків та заходів щодо їх уникнення¹.

Для зміцнення освітньої роботи та підвищення рівня освіченості громадян у сфері боротьби з корупцією й формування громадської моралі як важливої складової суспільного процесу відбулася презентація освітньої платформи НАЗК з назвою «Навчальна платформа NAZK.Study – онлайн-курси для доброчесної країни». Під час цього заходу було презентовано навчальну платформу NAZK.Study, новий онлайн-курс від Офісу доброчесності НАЗК під назвою «Основи антикорупції для всіх і кожного», а також заходи щодо навчання для педагогів, антикорупційних уповноважених, державних службовців, молоді та всіх, хто цікавиться більш глибоким розумінням проблеми корупції та доброчесності².

У зв'язку з останніми показниками щодо рівня корупції в Україні за 2023 рік країна отримала 36 балів із 100 можливих в Індексі

сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI) і тепер посідає 104 місце серед 180 країн³ (див. рис. 2). Показник України виріс на 3 бали, що є одним із кращих результатів у світі за попередній рік. Необхідно зауважити, що Україна увійшла до 17 країн у цьогорічному Індексі сприйняття корупції, які показали свій найкращий результат за весь період спостережень. Проте ця інформація може бути інтерпретована по-різному. Так, хоча Україна показала певне покращення в рівні корупції згідно з Індексом сприйняття корупції за 2023 рік, це не означає, що корупція дійсно знизилась. Поява воєнного конфлікту може створювати враження про більший контроль та порядок, що може вплинути на рейтинги корупції. Наприклад, воєнний стан може призвести до посилення державного контролю та зменшення можливостей для корупційних схем або їх тіньового розвитку. Таким чином, підвищення рівня корупції може залишатися поза увагою, оскільки це не відображається у вимірюваннях, таких як Індекс сприйняття корупції, тощо. Отже, справжня картина стану корупційності може не лише не відповідати дійсному покращенню, ба більше, реальний стан може навіть погіршуватись.

Від часу Революції гідності та протягом перших 10 років великих реформ Україна взагалі отримала ще 11 балів у міжнародних дослідженнях. Таким чином, збільшення показника навіть у період повномасштабної війни в Індексі сприйняття корупції за 2023 рік стало можливим завдяки активній праці антикорупційних та інших державних органів.

Також важливо зауважити, що протягом 2023 року було порушено 101 кримінальне провадження, внаслідок чого НАБУ та САП повідомили про підозру 257 особам. Крім цього, станом на 31 грудня 2023 року було скеровано 100 обвинувальних актів щодо 233 осіб, які НАБУ та САП передали до Вищого антикорупційного суду (далі – ВАКС). Зазначимо також, що протягом 2023 року ВАКС ухвалив 65 вироків, у яких 83 особи були засуджені, а 6 – визнані невинними.

Крім того, у 2023 році НАБУ та САП повідомили про підозру колишньому голові Верховного Суду В. Князеву, ексголови Фонду державного майна України Д. Сенніченку, суддям Київського апеляційного суду В. Дзюбіну, Ю. Сливі, І. Паленику, В. Глиняному, заступнику Міністра громад, територій та інфраструктури України В. Лозинському, народним депутатам С. Лабазюку та А. Одарченку.

³ Індекс сприйняття корупції // Transparency International Ukraine : сайт. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 01.04.2024).

nazk.gov.ua/uk/novyny/neterpymist-do-koruptsiyisered-gromadyan-i-biznesu-zrostaye-rezultaty-doslidzhennya/ (дата звернення: 01.04.2024).

¹ НАЗК разом з партнерами запустили чатбот, який допоможе протидіяти корупційним ризикам під час вступної кампанії // Національне агентство з питань запобігання корупції : офіц. сайт. 29.07.2022. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-razom-z-partneramy-zapustily-chatbot-yakuj-dopomozhe-protydiyaty-koruptsiynumy-gyzykam-pid-chas-vstupnoyi-kampaniyi/> (дата звернення: 01.04.2024).

² Презентація навчальної платформи NAZK.Study // Національне агентство з питань запобігання корупції : офіц. сайт. 27.07.2022. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/prezentatsiyana-chalnoyi-platfomy-nazk-study/> (дата звернення: 01.04.2024).

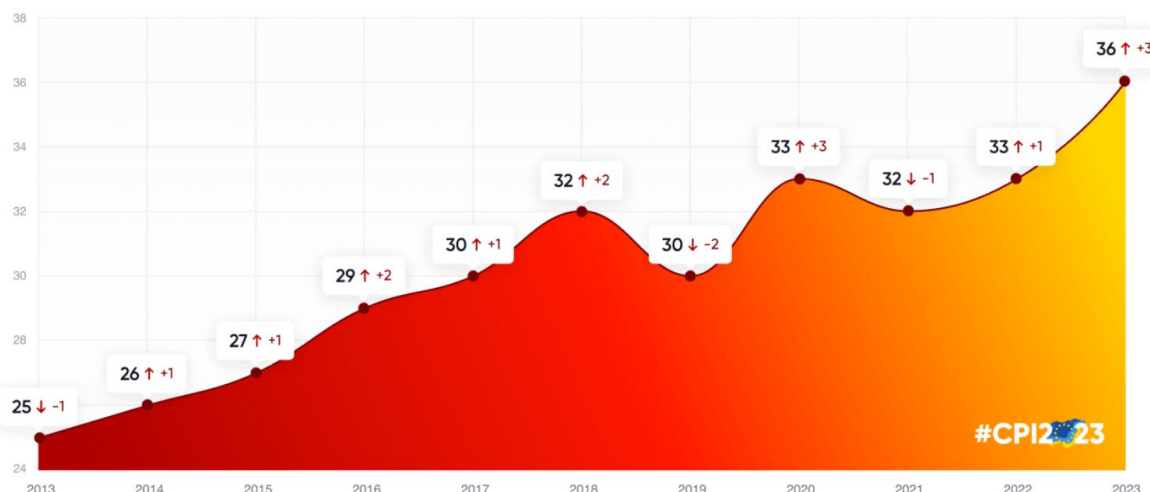

Рис. 2. Основні показники щодо рівня корупції в Україні впродовж 2013–2023 років

Серед важливих рішень суду у 2023 році були вирок колишньому судді М. Чаусу (10 років позбавлення волі з конфіскацією майна) та колишньому прокурору Д. Сусу (засуджений до дев'яти років ув'язнення, пізніше термін було скорочено до семи років Апеляційною палатою ВАКС). Багато питань у громадськості викликали рішення у справі аеропорту «Бориспіль», колишнього мера Полтави О. Мамаєва (уклав угоду зі слідством та перерахував 2 млн грн на потреби Збройних Сил України) та ексміністра екології М. Злочевського (також уклав угоду зі слідством, перерахувавши 660 млн грн на потреби Збройних Сил України та сплативши штраф у розмірі 68 тис. грн).

Важливо зауважити, що до досягнень у протидії корупції можна віднести стягнення 8,9 млрд грн російського майна, які було перераховано до спеціального фонду Державного бюджету України за 2023 рік. Із цієї суми 8,8 млрд грн надійшли після примусового вилучення, а 114 млн грн – внаслідок рішень ВАКС у справах про конфіскацію.

Наведені дані вказують на три основні факти. По-перше, Україна показала непоганий прогрес цього року та позитивну динаміку за останні 10 років. Зараз Україна досягла рівня, що наближається її до країн – кандидатів на членство до ЄС. По-друге, Україна побудувала антикорупційну систему майже з нуля. Проте ще багато роботи потрібно зробити, щоб досягти рівня країни – учасниці Європейського Союзу. Нарешті, якщо випадки тиску на журналістів та представників громадськості триватимуть, якщо влада продовжуватиме втручатися в різні сфери державного управління, а рівень корупції, зокрема у сфері оборони, не

зменшуватиметься, ми можемо швидко втратити досягнуте.

Однак, попри значний прогрес у боротьбі з корупцією в Україні, існують певні проблеми, які сприяють її поширенню. Наприклад, більшість публічних закупівель здійснюються через систему Prozorro. Проте досі основною метою залишається ефективний контроль над ними. Підійшовши до цього питання докладніше, 24 лютого 2023 року Верховна Рада України ухвалила рішення про впровадження публічного звітування щодо оборонних закупівель у системі Prozorro. Кабінет Міністрів України також вніс відповідні зміни до постанови від 11 листопада 2022 року № 1275, яка стосується публікації інформації про такі закупівлі та визначення їх предмета¹.

Проте питання віднесення інформації про оборонні закупівлі до категорії «чутливої» залишається відкритим.

У 2023 році Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України спільно з громадськістю представило початкові складові цифрової екосистеми для підзвітного управління відновленням DREAM (Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management). Публічні дані про процес відновлення та доступний інтерфейс програмування додатків (Application Programming Interface) дозволяють громадянам

¹ Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2022 № 1275 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-p> (дата звернення: 01.04.2024).

відстежувати виконання проєктів з відновлення. Однак розробка екосистеми триває, і наразі доступна лише обмежена кількість відкритої інформації. Крім того, Реєстр пошкодженого та зруйнованого майна залишається недоступним для загального перегляду.

9 травня 2023 року Кабінет Міністрів України постановою «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату, державної реєстрації та функціонування державних електронних інформаційних ресурсів в умовах воєнного стану»¹ затвердив зміни до постанови від 12 березня 2022 року № 263², які відновили доступ до геоінформаційних систем у внутрішніх регіонах України.

Водночас, попри вимоги постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних»³, органи місцевої влади вживають заходів для повного або часткового обмеження доступу до наборів даних, пояснюючи це неофіційними рекомендаціями вищих органів. Це значно ускладнює доступ до інформації та зумовлює тіньові процеси в управлінні нею.

Навіть у період воєнного стану більшість публічних закупівель, які перевищують встановлені порогові значення та фінансуються з Державного бюджету, здійснюються через тендерні процедури в електронній системі Prozorro за особливими умовами. Це включає як ремонтні, так і будівельні роботи, причому

на відкриті торги припадає 70 % очікуваної вартості цих закупівель.

Однак, хоча законодавством допускається можливість укладення договорів на роботи напряму, рівень конкуренції на такі тендери залишається невеликим (у середньому 1,22 учасника).

Незважаючи на ці зміни, контроль над публічними закупівлями залишається далеким від ідеалу. Державна аудиторська служба виявляє бажання отримати більше повноважень і впливу, враховуючи можливість зупиняти оплату за вже укладеними договорами. Проте, на нашу думку, для забезпечення справжньої ефективності контролю важливо стежити за процесом закупівель до укладення договорів. Це допоможе уникнути негативних наслідків від порушень, виявити більш значні порушення, подолати прогалини, що дозволяють винуватцям уникнути відповідальності, та врахувати інші аспекти.

З огляду на вищевикладене, ускладнені умови щодо зміцнення обороноздатності нашої країни та напружену зовнішньополітичну обстановку у світі відбулися зміни в підходах до наповнення Державного бюджету України. Основними джерелами фінансування стали податкові надходження та допомога зовнішніх партнерів (Зінченко, Шатрава, 2024). Саме тому з метою збереження державної незалежності та накопичення потенціалу, потрібного для протистояння російській агресії, за сучасних умов необхідно вжити таких заходів:

1) проаналізувати збільшення фінансування сектору національної безпеки та оборони й визначити оптимальну структуру видатків. Як вказують О. Чеберяко та З. Варнадій (2017), проблема полягає не лише у збільшенні фінансування, а й у необхідності врахування державних пріоритетів у цій сфері;

2) поповнювати місцеві бюджети через ефективні дії місцевих органів влади, які отримали додаткові повноваження внаслідок реформи децентралізації, з огляду на те, що умови війни змусили Державний бюджет України базуватися на міжнародній фінансовій допомозі, а обсяги державного боргу продовжують зростати (Мойсей, 2017);

3) розробити єдину бюджетну стратегію фінансування сектору безпеки та оборони;

4) забезпечити належний державний нагляд за бюджетними видатками на сектор безпеки та оборони шляхом створення самостійного незалежного підрозділу (Шпак, 2023).

Додатковим ефективним інструментом контролю є створення спеціальних відділів (уповноважених осіб), які відповідають за

¹ Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату, державної реєстрації та функціонування державних електронних інформаційних ресурсів в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 09.05.2023 № 469 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.04.2024).

² Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2022 № 263 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-п> (дата звернення: 01.04.2024).

³ Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних : постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 835 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-п> (дата звернення: 01.04.2024).

запобігання випадкам корупції та їх виявлення, а також за організацію й проведення відповідних заходів. Для організації роботи цього підрозділу НАЗК затверджено Типове положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу)¹. Саме на уповноважені підрозділи (уповноважених осіб) у справах запобігання та виявлення корупції покладаються завдання розроблення, організації та контролю за виконанням заходів щодо запобігання корупційним порушенням та порушенням, пов'язаним із корупційною сферою; проведення контрольних заходів щодо дотримання антикорупційного законодавства². Важливо пам'ятати про фінансовий контроль, який здійснюється через подання декларацій про доходи. Ці декларації мають бути подані визначеними законом особами в електронному форматі, згідно зі встановленою формою, та перевірені уповноваженим органом (Алейник, 2023). Також важливим питанням залишається декларування доходів під час воєнного стану, коли цей процес був припинений. Такі дії негативно вплинули на боротьбу з корупцією в нашій країні, що дозволило корупціонерам незаконно отримувати кошти (Shuguang, Wei, Zhao, 2024).

На жаль, на сайті Державного бюро розслідувань за 2023 рік кількість опублікованих розслідувань становила більше 200. Тобто можна зробити висновок про хибність ухвалення рішення про закриття публічного доступу до відкритих реєстрів декларацій. У зв'язку із цим Закон України «Про правовий режим воєнного стану»³ має містити вимоги щодо публічності отриманих доходів державних службовців та прирівняних до них осіб, доступу до цих відомостей, а також посилені види відповідальності за невиконання норм Закону України «Про запобігання корупції» саме в період дії воєнного стану.

¹ Типове положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції : наказ Нац. агентства з питань запобігання корупції від 27.05.2021 № 277/21 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0914-21> (дата звернення: 01.04.2024).

² Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 01.04.2024).

³ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 01.04.2024).

Отже, для зменшення адміністративних та регуляторних обтяжень необхідне перетворення державного управління на систему, яка буде ефективно керована та відкрита для громадськості, з чітким розподілом владних повноважень і переліком функцій, спрямованих на задоволення потреб суспільства (Іванова, 2023). Ця система або подібні методи можуть сприяти підвищенню ефективності управління державою та зменшенню фінансового тягаря на Державний бюджет України. Уведення обов'язкової перевірки державних службовців на поліграфі під час найму на державні посади може сприяти створенню прозорої системи формування кадрового резерву в державній службі та стати ефективним інструментом у протидії корупції в роботі органів державної влади.

Розвиток ефективних методів контролю зі сторони громадських організацій, зокрема їх якісне розширення та мобілізація ресурсів, сприятиме поліпшенню комунікації між урядовими структурами та громадськими організаціями, підвищить ефективність спільних заходів і забезпечить активну участь громади в публічному нагляді за діяльністю державних органів (Жук, 2023; Горин, Савчук, 2023). Завершення впровадження новітніх технологій електронного урядування, заснованого на досвіді розвинених країн та забезпеченого фінансуванням із фондів ЄС, сприятиме технологічному прориву в процесах цифрового розвитку українського суспільства. Одним з основних завдань держави для зниження рівня корупційних правопорушень є максимальна цифровізація у сферах публічного управління та адміністрування. Скорочення обсягу державного апарату є важливим кроком у втіленні змін щодо державного управління та особливостей керування людськими ресурсами. Це сприятиме підвищенню ефективності державного управління, зниженню витрат на його утримання та зменшенню навантаження на бюджет (Юдін, 2023).

У післявоєнний період важливо, щоб органи державної влади та інституції, які впроваджують антикорупційну політику, вживали певних заходів, щоб досягти поставлених завдань. Ці ініціативи можуть включати: впровадження передових електронних технологій управління, використання прогресивного досвіду інших країн, залучення фінансування з ЄС, зменшення адміністративних обов'язків та ліцензійних процедур, скорочення розміру державного апарату, встановлення обмежень на рівень оплати праці та підвищення кваліфікації посадових осіб, впровадження перевірки

державних службовців на поліграфі, розроблення ефективних систем контролю за участю громадських організацій, яким довіряють громадяни, а також публікацію звітів про розподіл фінансової допомоги для відбудови України на прозорій основі за галузями, регіонами та територіальними громадами (Боголепова, Ковтун, 2022).

Отже, враховуючи проведений аналіз, ми вважаємо, що для підвищення ефективності боротьби з високорівневою (елітарною) корупцією в Україні передусім необхідно підвищити кваліфікацію та провести конкурсний відбір працівників НАБУ, прокурорів САП та суддів ВАКС. Наступним кроком буде запуск реформи судово-експертної служби з метою забезпечення доступу до експертних знань у судових розслідуваннях корупційних кримінальних правопорушень та інших злочинів, пов'язаних із корупцією, на високому рівні. Крім того, необхідно подолати прогалини у кримінальному законодавстві та запровадити контроль за розглядом кримінальних справ у розумні строки.

Із метою ефективного використання активів корупціонерів та їхніх спільників на потреби держави необхідно насамперед переглянути процедури відбору керівництва й провести незалежний аудит діяльності Агентства з розшуку та менеджменту активів. Підвищення ефективності управління та реалізації активів також є важливим кроком. Крім того, потрібно вдосконалити процеси конфіскації та повернення активів, привівши їх у відповідність до міжнародних норм, а також внести відповідні зміни до законодавства задля криміналізації ухилення від санкцій.

При цьому для того, щоб втілити реформу Рахункової палати та Державної аудиторської служби України, необхідно зробити такі кроки. По-перше, потрібно розробити та ухвалити відповідний законопроект з метою модернізації Рахункової палати та створення нової процедури щодо відбору кадрів до цієї установи. По-друге, необхідно змістити увагу з моніторингу публічних закупівель Державною аудиторською службою України на активні заходи з попередження, здійснення моніторингу та виявлення значних порушень ще до укладення договору, щоб уникнути збитків та інших негативних наслідків.

ВИСНОВКИ. Дослідження викликів у подоланні корупційних проявів у сферах, які отримали найбільше фінансування в умовах воєнного стану, дає можливість зробити декілька важливих висновків. По-перше, корупція залишається серйозною перешкодою в забезпеченні ефективного використання фінансових ресурсів та реалізації стратегічних проєктів у воєнний період. По-друге, необхідно активно працювати над зміною законодавства та створенням механізмів контролю, які б допомогли запобігти корупційним ризикам та забезпечили б прозорість у процесах закупівель і фінансування. Крім того, важливо зосередити увагу на розвитку антикорупційної культури та залученні громадськості до моніторингу й контролю за використанням бюджетних коштів. Нарешті, співпраця з міжнародними партнерами та використання їхнього досвіду може стати рушійною силою в підвищенні ефективності боротьби з корупцією у сферах, що отримали найбільше фінансування в умовах воєнного стану.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Алейник В. Головні виклики для України під час повномасштабної російсько-української війни (в контексті дослідження політичної свідомості суспільства). *Humanities Studies*. 2023. № 15 (92). С. 133–141. DOI: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-15-92-16>.
2. Баришнікова В. В., Мазуренко О. К., Безуглова І. В. Тіньова економіка та її поширення в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 13 (27). С. 424–435. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13\(27\)-424-435](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13(27)-424-435).
3. Боголепова А., Ковтун О. Актуальні проблеми подолання корупції в умовах війни та у поствоєнний період. *Літопис Волині*. 2022. № 27. С. 251–256. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.27.41>.
4. Горин В. П., Савчук С. В. Резерви нарощування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану. *Агросвіт*. 2023. № 13. С. 11–20. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.13.11>.
5. Дементьева О. М. Забезпечення економічної безпеки України в умовах глобальних трансформацій : кваліфікац. робота ... магістра : 292. Київ, 2021. 100 с.
6. Доцатов Ю. Ближче до світла. Як вивести економіку України з тіні в умовах війни // РБК-Україна : сайт. 21.06.2022. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/blizhe-svetu-vyvesti-ekonomiku-ukrainy-teni-1655737514.html> (дата звернення 01.04.2024).
7. Жук О. А. Удосконалення інструментарію управління бюджетними дисбалансами в Україні в умовах воєнного стану : кваліфікац. робота ... магістра : 072. Запоріжжя, 2023. 80 с.

8. Заяц В. Ю. Деякі теоретичні аспекти поняття (сутності) корупції як об'єкта протидії. *Право та державне управління*. 2022. № 2. С. 338–348. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.2.49>.
9. Зінченко Д., Шатрава С. Стратегії залучення та утримання кваліфікованих кадрів в секторі безпеки України під час воєнного стану // Соціальні аспекти військово-професійної діяльності сектору безпеки і оборони: виклики сьогодення : зб. тез доп. IV Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Вінниця, 28 лют. 2024 р.). Вінниця : НАНГУ, 2024. С. 21–25.
10. Іванова В. І. Антикорупційна політика в Україні : кваліфікац. робота ... бакалавра : 281. Миколаїв, 2023. 87 с.
11. Канева Т., Галабурда А. Бюджетна політика держави в умовах воєнного стану. *Scientia Fructuosa*. 2022. Т. 144, № 4. С. 98–109. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)07](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)07).
12. Кравченко І. О., Роговенко О. В. Контроль – як правовий інструмент у боротьбі з корупцією в умовах сталого розвитку громад. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2023. № 36. С. 505–511. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10342360>.
13. Леонов С. В., Бойко А. О., Боженко В. В., Лучко І. В. Роль та значення національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, у сучасних умовах розвитку фінансового ринку України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 3 (19). С. 137–144. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-3\(19\)-305-313](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-3(19)-305-313).
14. Літвінчук А. П. Особливості антикорупційної політики як форми вирішення суспільних проблем : кваліфікац. робота ... магістра : 281. Житомир, 2023. 38 с.
15. Мойсей Л. О. Децентралізація управлінських рішень як спосіб подолання корупції у сфері безпеки та оборони: адміністративно-правові аспекти. *Наука і правоохорона*. 2017. № 1. С. 70–75.
16. Чеберяко О., Варналій З. Фінансові передумови та оцінка фінансування оборони в умовах російсько-української гібридної війни. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 4 (12), ч. 1. С. 143–149.
17. Шевченко Н., Копитко М., Мігус І. Напрями зниження рівня корупції в Україні в умовах кризових явищ та підвищення необхідності легалізації доходів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 2 (70). С. 21–28. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-70-21-28>.
18. Шпак І. В. Сутність та особливості правового регулювання видатків бюджету на сектор національної безпеки і оборони в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 555–560. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.97>.
19. Юдін О. В. Антикорупційна політика в Україні: шляхи удосконалення : кваліфікац. робота ... магістра : 281. Миколаїв, 2023. 85 с.
20. Attanasi G., Rimbaud C., Villeva M. C. Embezzlement and guilt aversion, *Journal of Economic Behavior & Organization*. 2019. No. 167. Pp. 409–429. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2019.02.002>.
21. Banerjee R., Boly A., Gillanders R. Anti-tax evasion, anti-corruption and public good provision: An experimental analysis of policy spillovers. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 2022. No. 197. Pp. 179–194. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2022.03.006>.
22. Boly A., Gillanders R. Anti-corruption policy making, discretionary power and institutional quality: An experimental analysis. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 2018. No. 152. Pp. 314–327. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2018.05.007>.
23. Shuguang J., Wei Q., Zhao L. Synergizing anti-corruption strategies: Group monitoring and endogenous crackdown – An experimental investigation. *China Economic Review*. 2024. No. 85. Pp. 102–158. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2024.102158>.
24. Zhang M., Zhang H., Zhang L., Peng X., Zhu J., Liu D., You S. Corruption, anti-corruption, and economic development. *Humanities & Social Sciences Communications*. 2023. No. 10. Pp. 434–439. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01930-5>.

Надійшла до редакції: 04.04.2024

Прийнята до опублікування: 19.06.2024

REFERENCES

1. Alieinyk, V. (2023). The main challenges for Ukraine during the full-scale Russian-Ukrainian war (in the context of the study of the political consciousness of society). *Humanities Studies*, 15(92), 133–141. <https://doi.org/10.32782/hst-2023-15-92-16>.
2. Attanasi, G., Rimbaud, C., & Villeval, M. C. (2019). Embezzlement and guilt aversion. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 167, 409–429. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2019.02.002>.
3. Banerjee, R., Boly, A., & Gillanders, R. (2022). Anti-tax evasion, anti-corruption and public good provision: An experimental analysis of policy spillovers. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 197, 179–194. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2022.03.006>.
4. Baryshnikova, V. V., Mazurenko, O. K., & Bezuhlova, I. V. (2023). Shadow economy and its spread in Ukraine. *Scientific Innovations and Advanced Technologies*, 13(27), 424–435. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13\(27\)-424-435](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13(27)-424-435).

5. Boholiepova, A., & Kovtun, O. (2022). Current problems of combating corruption in the conditions of war and the post-war period. *Chronicle of Volyn*, 27, 251–256. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.27.41>.
6. Boly, A., & Gillanders, R. (2018). Anti-corruption policy making, discretionary power and institutional quality: An experimental analysis. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 152, 314–327. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2018.05.007>.
7. Cheberyako, O., & Varnalii, Z. (2017). Financial prerequisites and assessment of defense under the conditions of the Russian-Ukrainian hybrid war. *Scientific Bulletin of Polissia*, 4(12), 143–149.
8. Dementieva, O. M. (2021). *Ensuring the economic security of Ukraine in the conditions of global transformations* [Master's qualifying thesis, National Aviation University].
9. Doshchatov, Yu. (2022). Closer to the light. How to bring Ukraine's economy out of the shadows in wartime conditions. *RBC-Ukraine*. <https://www.rbc.ua/ukr/news/blizhe-svetu-vyvesti-ekonomikuukrainy-teni-1655737514.html>.
10. Horyn, V. P., & Savchuk, S. V. (2023). Reserves for increasing of territorial communities' financial resources under martial law. *Agrosvit*, 13, 11–20. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.13.11>.
11. Ivanova, V. I. (2023). *Anti-corruption policy in Ukraine* [Bachelor's qualifying thesis, Black Sea National University named after Petro Mohyla].
12. Kaneva, T., & Halaburda, A. (2022). Budget policy of the state under martial law. *Scientia Fructuosa*, 144(4), 98–109. [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)07](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)07).
13. Kravchenko, I. O., & Rohovenko, O. V. (2023). Control – as a legal tool in fighting corruption in the conditions of sustainable development of communities. *Scientific notes of the Lviv University of Business and Law*, 36, 505–511. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10342360>.
14. Lieonov, S. V., Boyko, A. O., Bozhenko, V. V., & Luchko, I. V. (2019). The role and value of the national system of anti-money laundering in the modern conditions of the financial market development in Ukraine. *Problems and Prospects of Economics and Management*, 3(19), 137–144. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-3\(19\)-305-313](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-3(19)-305-313).
15. Litvinchuk, A. P. (2023). *Peculiarities of anti-corruption policy as a form of solving social problems* [Master's qualifying thesis, Polissia National University].
16. Moisei, L. O. (2017). Decentralization of management decisions as a way to overcome corruption in the sphere of security and defense: administrative and legal aspects. *Science and Law Enforcement*, 1, 70–75.
17. Shevchenko, N., Kopytko, M., & Mihus, I. (2023). Directions of decreasing the level of corruption in Ukraine in the conditions of crisis phenomena and increasing the need for legalization of income. *Scientific Notes of "KROK" University*, 2(70), 21–28. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-70-21-28>.
18. Shpak, I. V. (2023). The essence and features of the legal regulation of budget expenditures on the sector of national security and defense under the conditions of the state of martial. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 6, 555–560. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.97>.
19. Shuguang, J., Wei, Q., & Zhao, L. (2024). Synergizing anti-corruption strategies: Group monitoring and endogenous crackdown – An experimental investigation. *China Economic Review*, 85, 102–158. <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2024.102158>.
20. Yudin, O. V. (2023). *Anti-corruption policy in Ukraine: ways of improvement* [Master's qualifying thesis, Black Sea National University named after Petro Mohyla].
21. Zaiats, V. Yu. (2022). Some theoretical aspects of the concept (essence) of corruption as an object of counteraction. *Law and Public Administration*, 2, 338–348. <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.2.49>.
22. Zhang, M., Zhang, H., Zhang, L., Peng, X., Zhu, J., Liu, D., & You, S. (2023). Corruption, anti-corruption, and economic development. *Humanities & Social Sciences Communications*, 10, 434–439. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01930-5>.
23. Zhuk, O. A. (2023). *Improvement of the toolkit for managing budget imbalances in Ukraine under martial law* [Master's qualification thesis, Zaporizhzhia National University].
24. Zinchenko, D., & Shatrava, S. (2024, February 28). *Strategies for attracting and retaining qualified personnel in the security sector of Ukraine during martial law* [Conference presentation abstract]. IV International Scientific and Practical Online-Conference “Social aspects of the military-professional activity of the security and defense sector: today's challenges”, Vinnytsia, Ukraine.

Received the editorial office: 4 April 2024

Accepted for publication: 19 June 2024

OLHA SERHIIVNA BONDARENKO,

*Doctor of Law, Associate Professor,
Sumy State University,
Department of Criminal Law and Judiciary;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2288-1393>,
e-mail: o.bondarenko@yur.sumdu.edu.ua;*

OLENA OLEKSANDRIVNA TYMOSHENKO,

*Sumy State University,
Department of Criminal Law and Judiciary;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9399-3368>,
e-mail: o.tymoshenko@yur.sumdu.edu.ua*

**COUNTERACTION CORRUPTION UNDER MARTIAL LAW: AN ANALYSIS
OF PROBLEMS AND OPPORTUNITIES**

The article is devoted to the analysis of problems and possibilities of counteracting corruption in the conditions of martial law. The beginning of the full-scale invasion of Russia led not only to significant financial problems in Ukraine, but also to an increase in the level of corruption, which led to active actions by the state to counteract it. State bodies that regulate corruption manifestations are considered, as well as the normative and legal framework for combating corruption in the conditions of martial law in Ukraine is analyzed, with the determination of opportunities in this area.

It was noted that the most striking manifestations of corruption are the transfer of funds (undeclared) to other accounts (money laundering through virtual accounts), embezzlement of humanitarian aid, enrichment with financial funds received in the form of aid during the conflict, non-payment of taxes due to martial law, etc. It has been determined that the tax burden, regulatory pressure, monopolization, an imperfect judicial system, and directly corruption are the causes of the shadow economy.

The steps taken by state bodies and the programs introduced by them to reduce the level of corruption are analyzed. The latest indicators of the level of corruption in Ukraine were considered, it was noted that the indicators of the level of combating corruption in the conditions of martial law increased significantly (compared to last year), which became possible thanks to the effective activity of the bodies created to fight corruption and other state institutions.

Quantitative indicators of high-profile suspicions and convictions for 2023 were considered, while taking into account the confiscation of Russian property, which was transferred to a special fund of the budget of Ukraine. It was determined that aspects of public procurement and access to open data about officials, enterprises, etc. remain problematic.

Recommendations aimed at combating corruption in the country have been proposed, among which the key ones are: 1) institutional recommendations providing for the introduction of reform of the Accounting Chamber and the State Audit Service of Ukraine; 2) legal recommendations that provide for the development of effective control mechanisms by public organizations, effective use of assets of corrupt officials and their accomplices for the needs of the state; 3) structural recommendations providing for the formation of specialized departments (and the appointment of responsible persons) with the aim of preventing and detecting corruption and other similar situations.

Key words: *corruption, counteraction corruption, martial law, institutional reform, priority areas of state development.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Бондаренко О. С., Тимошенко О. О. Протидія корупції в умовах воєнного стану: аналіз проблем та можливостей. *Право і безпека*. 2024. № 2 (93). С. 127–139. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.2.12>.

Citation (APA): Bondarenko, O. S., & Tymoshenko, O. O. (2024). Counteraction corruption under martial law: an analysis of problems and opportunities. *Law and Safety*, 2(93), 127–139. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.2.12>.